

<https://doi.org/10.26565/2074-8167-2025-57-14>

УДК 37.091.21:305

Ярослава Василівна Шведова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інноваційної педагогіки, освітніх трансформацій
та лідерства ННІ «Академія вчительства»¹
shvedova@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9592-3032>

Ксенія Вадимівна Смаль

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ННІ філософії, культурології, політології¹
kseniasmal24@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-6000-1898>

¹Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, Харків, Україна, 61022

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД ЗУСТРІЧІ З УПЕРЕДЖЕННЯМИ ТА ЇХ КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ОЧИМА МОЛОДІ

Питання гендерних стереотипів є вкрай актуальним в освіті як в Україні, так і світі. Сучасна цивілізаційна доктрина визначає гендер як соціально структуровану, а не природну ознаку. На формально-правовому рівні Україна гарантує гендерну рівність, прямо забороняючи дискримінацію за ознакою статі та гарантуючи рівний доступ до освіти і вибору спеціальності. Проте, незважаючи на законодавче закріплення гендерної рівності в Україні, гендерна нерівність продовжує існувати. Це виявляється у значній сегрегації вибору спеціальностей (зокрема, низьке представництво дівчат у математичних і технологічних сферах), що яскраво відображає збереження диспропорцій. Фактично, триває латентна трансляція традиційних ролей через освітнє середовище, що обмежує реалізацію потенціалу молоді.

Мета статті – з'ясувати, як учні та студенти сприймають гендерні стереотипи в освітньому середовищі, які форми їх вияву вони фіксують та якою мірою вони готові до критичного осмислення й активного відстоювання нестереотипних позицій.

Результати дослідження виявили двоїстий характер сприйняття стереотипів. Молодь демонструє високе усвідомлення (69%) прямого інституційного тиску викладачів, які заохочують до «типових» для статі предметів. Зафіксовано значний розрив між декларованою автономністю вибору та фактичною поведінкою уникнення (36% відмовилися від нетипових сфер). Це пояснюється високою соціальною ціною, яку молодь змушена платити за відстоювання своїх позицій. Незважаючи на потужний ідеологічний потенціал (98% готовності до активної протидії), лише 23% опитаних готові до вертикальної конфронтації з освітніми авторитетами, надаючи перевагу особистому прикладу та горизонтальній комунікації. Отже, проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що освітнє середовище залишається ключовим ретранслятором консервативних уявлень. Ієрархічна структура закладу є головним стримувальним фактором для реалізації цінностей рівності, незважаючи на високу критичність молоді. Необхідна системна реформа, що передбачає обов'язкове підвищення гендерної компетентності педагогів та створення рольових моделей.

Результати дослідження є діагностичною основою для розроблення системної реформи освітнього середовища, спрямованої на: підвищення гендерної компетентності педагогів на основі обов'язкових тренінгів; створення гендерно-чутливого середовища, якому властиве шанобливе оскарження стереотипів; створення рольових моделей для подолання «браку натхнення» у нети-

пових сферах. Подальші наукові розвідки буде зосереджено на: операціоналізації та кількісному вимірюванні «соціальної ціни» протидії стереотипам; розробленні та апробації детальних методичних рекомендацій для педагогів, які містять конкретні алгоритми усунення стереотипів.

Ключові слова: гендерні стереотипи; освітнє середовище; критичне осмислення; гендерна сегрегація; молодь; учні; студенти.

Як цитувати: Шведова Я. В., Смал К. В. Гендерні стереотипи в українській освіті: досвід зустрічі з упередженнями та їх критичне осмислення очима молоді. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2025. № 57. С. 162–173. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2025-57-14>

In cites: Shvedova, Ya. Smal, K. (2025). Gender stereotypes in ukrainian education: the experience of encountering prejudices and their critical reflection through the eyes of youth. *Scientific notes of the pedagogical department*, 57, 162–173. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2025-57-14> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи в освіті вважають доволі актуальною темою, як в Україні, так і в усьому світі. Подолання цієї проблеми є однією з важливих умов реалізації сучасної цивілізаційної доктрини. Водночас провідні теоретики гендерних студій наголошують, що гендер є соціально структурованою сутністю, а не природно-фіксованою ознакою. Формально Україна гарантує гендерну рівність у сфері освіти. Стаття 24 Конституції України закріплює принцип гендерної рівності в усіх сферах життя, Закон України «Про освіту» (стаття 3) прямо наголошує, що одним із основних принципів державної політики у сфері освіти та навчання є недопущення дискримінації за ознакою статі. Цей принцип покликаний забезпечити рівний доступ до освіти та вибору спеціальності. У грудні 2022 року було затверджено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, яка визначає базові принципи та завдання для реалізації державної політики із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти [15].

Проте, як засвідчують фактичні дані, гендерна нерівність продовжує існувати. За даними досліджень CEDOS, українського незалежного аналітичного центру, який здійснив вивчення соціальних проблем та розроблення стратегій їх вирішення, серед вступників до університетів 2020 року лише близько 23 % дівчат обрали STEM-спеціальності (STEM – акронім, що означає Science (наука), Technology (технології), Engineering (інженерія) та Mathematics (математика) [14]. Це яскраво підтверджує збереження гендерних нерівностей в освіті. Як зазначає О. Мельниченко, «в українському суспільстві існує думка, що сфера освіти – це повністю «жіночне царство» [26, с. 29]. Подібне уявлення пов'язане зі структурною нерівністю зайнятості: державна статистика фіксує, що в освіті задіяно працюючих жінок – 10%, а чоло-

віків – 2,8% [7]. Ці показники підтверджують фемінізацію галузі. Водночас, за твердженням дослідників, наявна гендерна сегрегація у сфері вищої освіти: незважаючи на значний внесок дослідниць-жінок у розвиток гуманітарних, суспільних, фармацевтичних, медичних, хімічних та біологічних наук, фіксується недооцінювання та втрата освітнього потенціалу випускниць (бакалаврів та магістрів), зважаючи на їхнє низьке представництво у так званих STEM-дисциплінах (фізико-математичних і технічних науках) [9]. Ця диспропорція є показником того, що гендерні стереотипи залишаються глибоко вкоріненими в освітнє середовище, впливаючи на розвиток талантів, вибір освіти та професії, і загалом перешкоджаючи реалізації потенціалу та життєвих можливостей молоді.

Наявні суперечливі тенденції роблять проблему гендерних упереджень в освітньому середовищі надзвичайно актуальною, оскільки, з одного боку, формально створюються умови гендерної рівності, а з другого – непомітно триває трансляція традиційних ролей. Освітній простір продовжує відтворювати приховані моделі гендерної соціалізації, які впливають на вибір професії, самооцінку та навчальну мотивацію здобувачів освіти. Як зазначають дослідники, у підручниках, учительських настановах та щоденній комунікації зберігаються уявлення про «типові» чоловічі та «типові» жіночі здібності, що закріплює стереотипи вже на ранніх етапах розвитку особистості [1–4; 16; 26]. Додатковою проблемою є те, що більшість учасників освітнього процесу не усвідомлює наявності таких упереджень, тому вони залишаються непомітними та автоматично відтворюваними. Така латентна трансляція закріплює стереотипи вже на ранніх етапах розвитку особистості, спричиняючи негативні психологічні наслідки. Стереотипи можуть викликати у дівчат синдром самозванця у «нетипових» сферах (наприклад, математика) або форму-

вати у хлопців відчуття сорому чи некомпетентності у гуманітарних галузях (мистецтво чи мови). Або чинити вплив на мотивацію та вибір професії. Усвідомлення, що суспільство очікує від тебе «гуманітарного хисту» чи «технічної хватки», впливає на внутрішню мотивацію та, зрештою, може призвести до відмови від покликання на користь гендерного ярлика.

Отже, постає потреба у дослідженні сприйняття гендерних стереотипів учнями та студентами, щоб з'ясувати такі аспекти:

- як молодь фіксує та розпізнає стереотипні вияви;
- як саме стереотипи в освіті впливають на інтереси та вибір учнів і студентів;
- якою мірою молоді люди готові діяти, оскаржувати та свідомо відстоювати свої нестереотипні позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Гендерна проблематика в освіті є предметом активного вивчення як на міжнародному, так і на національному рівнях. Теоретичну основу для розуміння гендеру як соціально сконструйованої сутності, а також механізмів дії стереотипів розроблено у працях S. Bem, R. Connell, J. Messerschmidt та інших.

В українській та світовій академічній думці гендерну проблематику в освіті представлено певними ключовими вимірами. Це праці, в яких аналізують сексизм та стереотипи у навчальному контенті (О. Стрельник, О. Мельниченко, Л. Ващенко, О. Марущенко, В. Гайденко А. Предборська, Т. Голованова, а також D. Sadker, K. Zittleman, Q. Su, Q. Wang, L. Zhang та інші), фокусують на критичному аналізі підручників для середньої та вищої школи, виявляючи сексизм, гендерні стереотипи та приховану дискримінацію у змісті. Це також наукові дослідження, присвячені гендерній сегрегації у вищій освіті та науці (О. Слободян, Н. Ісакова, О. Стрельник та інші), що емпірично доводять наявність горизонтальної сегрегації – низький рівень вибору дівчатами STEM-спеціальностей (технологічних та математично-наукових), а також вертикальної сегрегації (низьке представництво жінок на найвищих щаблях наукової ієрархії). Ще один важливий вимір гендерної проблематики відображено у працях, присвячених формуванню гендерної компетентності та культури (В. Гайденко, О. Костюк, Т. Голованова, І. Пасічник, С. Вихор, І. Кочурська, К. Кікінеджи, О. Козуб, В. Мартиненко, Д. Тюріна, О. Шолокова, В. Павленко, Л. Горчаренко, Т. Дука та інші).

Якщо звернутися до історичної ретроспективи, то шкільну освіту було «забарвлено» ген-

дерними уявленнями. У XIX – на початку XX століття зміст шкільних програм і очікування від учнів сформовано в дусі чіткої статевої сегрегації: хлопців готували до науки і техніки, а дівчат до господарства і «прикладних» наук. Саме уявлення про жіночу природу, що нібито обмежує жінок у точних науках, активно посилювалося культурою та владними структурами. Як зазначають дослідники, лише в середині XX століття освітня сфера почала позбавлятися застарілих гендерних стереотипів завдяки активному впровадженню феміністичних педагогічних реформ та ідей рівності [2;12;18]. Зокрема, наголошувалося, що завдання педагога – всебічний розвиток особистості учня, незалежно від статі.

Гендерні стереотипи часто закріплюються на основі спостережуваної поведінки вчителів. Дослідники зазначають, що власні уявлення педагогів про «чоловічі» та «жіночі» ролі виявляються у стилі проведення заняття та взаємодії з учнями. Зокрема, дослідження О. Маруценка, проведене серед педагогів (221 особа) Харківської області, виявило високий рівень гендерної стереотипізації, сегрегації та поляризації у свідомості вчителів [11]. Виявлено, що вчителі схильні жорстко розділяти особистісні якості (маскуліність/фемінність) за статтю, приписуючи дівчатам ніжність, покірність, доброту та емоційність, а хлопцям – сміливість, стійкість і силу волі та раціональний склад розуму [11, с. 90]. Ці стереотипи є основою прихованих очікувань вчителів. Учні, спостерігаючи за реакцією педагога, засвоюють, які якості соціально схвалюються для їхньої статі, що безпосередньо впливає на самооцінку та навчальну мотивацію учнів, які або відповідають, або протидіють цим очікуванням.

Як показало дослідження О. Маруценка, вчителі продовжують розподіляти предмети на «чоловічі» та «жіночі». «Чоловічі» предмети (пов'язані з «точними науками, фізичною активністю та управлінням державою»): інформатика, фізична культура, математика та історія. «Жіночі» предмети (пов'язані з «чуттєвістю та емоціями»): образотворче мистецтво, українська мова, та біологія [11, с. 91]. Це є прямим свідченням існування гендерних упереджень, які спонукають дівчат відмовлятися від нетрадиційних для них спеціальностей, про що йшлося, і відповідати суспільним очікуванням. У цьому дослідженні ми маємо на меті з'ясувати, чи усвідомлюють молоді люди цю сегрегацію і чи впливає вона на їхній вибір. Крім того, як зазначає О. Маруценка, навіть у розподілі обов'язків (як шкільних, так і хатніх) зберіга-

ється сегрегація, що відображає традиційні домашні ролі. «Чоловічі» обов'язки (пов'язані з владою, авторитетом чи фізичною силою): відкриття воріт, винос сміття, а «жіночі» обов'язки (продовження традиційних домашніх ролей): полив квітів, витирання пилу, догляд за клумбами [11, с. 92]. Отже, учні щодня спостерігають цей розподіл ролей. Це вчить їх не лише тому, що таке «чоловіче» чи «жіноче» в школі, а й екстраполює ці ролі на сімейне життя. Дослідження О. Марущенка виконує функцію діагностики джерела упереджень, обґрунтовуючи, що проблему не усунуто, оскільки вчителі, основні ретранслятори культури, мають консервативні гендерні уявлення.

Зазначимо, що у багатьох сучасних підручниках ілюстрації й тексти досі відтворюють стандартні «нормалізовані» ролі. О. Мельниченко у статті, присвяченій аналізу підручників для середньої та вищої школи щодо сексизму і гендерних стереотипів, наголошує на таких проблемах, як: «зосередженість на статевому розподілі праці, увічнення гендерних стереотипів та відсутність прикладів успішного внеску жінок у такі галузі, як наука, політика, економіка» [26, с. 29]. Така трансляція гендерних норм на основі навчальних матеріалів (у яких жінки, наприклад, згадуються лише як супутниці чоловіків-героїв) означає, що учні/студенти автоматично засвоюють підсвідомі «підказки» про те, які заняття «більш характерні» для дівчат або хлопців, що є типовим виявом гендерної сегрегації у навчальному контенті.

Наукові дослідження чітко засвідчують: пом'якшення та ефективне подолання гендерних стереотипів у шкільній практиці безпосередньо залежить від підвищення гендерної компетентності педагогів. Це потребує системної освітньої підготовки вчительського колективу, спрямованої на усвідомлення та усунення власних прихованих упереджень. Дослідники Т. Голованова, Л. Ващенко, Н. Ісакова, І. Пасічник, О. Марущенко, а також А. Garcia, D. Sadker обґрунтовують, що педагог має не лише знати про гендерну рівність, а й вміти застосовувати ці знання у щоденній практиці, розпізнаючи дискримінацію [1; 6; 9; 11; 16; 18; 23; 27; 31].

Отже, освітня підготовка має на меті перетворити вчителя з несвідомого ретранслятора стереотипів на активного агента гендерної рівності.

Стереотипні уявлення про гендер визначають вектор професійної орієнтації вступників, впливаючи на їхній вибір освітніх профілів. Результати соціологічного дослідження, в якому

брали участь понад 1 тис. молодих людей віком від 13 до 20 років, показують, що «більше половини опитаних (59,9%) вважає, що існує розподіл професій за ознакою статі» [17, с. 15]. Статистичні дані засвідчують, що, хоча до університетів вступає практично рівна кількість хлопців і дівчат, спостерігається суттєва диспропорція у виборі технічних та математично-наукових спеціальностей на користь хлопців. Опитування підтвердили ці настрої: багато дівчат висловили зацікавленість у цих науках, однак водночас відчували, що суспільство очікує від них гуманітарних уподобань [17]. Ключовим чинником цієї сегрегації є брак ролевих моделей: у школі дівчата рідше бачать успішних жінок-математиків чи IT-фахівчинь, що стримує їхній вибір цих галузей. Також на дівчат сильніше впливає оточення, навіть не маючи своїх упереджень, вони можуть узяти за правило оминати ті сфери, в яких панують високі очікування чи конкуренція.

Підсумовуючи, можна констатувати, що гендерні стереотипи в освіті мають багатопланову сутність та виявляються не лише у формальних частинах навчального процесу, а й у непомітних механізмах спілкування, взаємодії та соціуму. Вони зміцнюються, зважаючи на спільність історичних звичаїв, фахових переконань викладачів, наповнення навчальних посібників та впливу суспільного оточення. Саме з цієї причини науковці акцентують увагу на значущості комплексного методу для подолання подібних упереджень, тобто шляхом навчання вихователів, оновлення освітніх вимог, перероблення підручників та впровадження гендерно чутливої педагогіки. Водночас соціологічні дослідження [14; 17] засвідчують, що нове покоління загалом демонструє більшу сприйнятливості до концепції рівності, що породжує підґрунтя для трансформацій, проте не виключає необхідності сфокусованого розгляду фактичного стану речей. Отже, постає необхідність у дослідженні сприйняття гендерних стереотипів учнями та студентами, з метою з'ясування того, якою мірою молодь фіксує та розпізнає стереотипні вияви, як саме вони впливають на інтереси й вибір в освіті, та як молоді люди готові діяти, оскаржувати і свідомо відстоювати свої нестереотипні позиції.

Метою цього дослідження є з'ясувати, як учні та студенти сприймають гендерні стереотипи в освітньому середовищі та які форми їх вияву вони спостерігають у навчальному процесі. Ми прагнемо зрозуміти, чи впливають поширені уявлення про «жіночі» та «чоловічі»

предмети, професії чи ролі на самооцінку, поведінку та освітні вибори здобувачів освіти. Дослідження має на меті визначити, чи відчують молоді люди тиск гендерних очікувань, чи вбачають нерівність у ставленні викладачів або однолітків, та якою мірою вони готові критично осмислювати такі стереотипи.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, що охоплює критичне оцінювання, систематизацію та узагальнення, анкетне опитування із застосуванням шкали Лайкерта, структурованої за трьома рівнями критичного осмислення (усвідомлення, рефлексія, поведінка), кількісний та якісний контент-аналіз відкритих відповідей.

Виклад матеріалу дослідження і основні результати. Для емпіричного вивчення сприйняття гендерних стереотипів учнями і студентами було проведено анонімне опитування за допомогою онлайн-анкетування GoogleForms. Загальна чисельність вибірки становить 116 осіб. Вона була представлена двома групами: 67 студентів (різних спеціальностей) та 49 учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. Дослідження охоплювало респондентів із різних регіонів України, зокрема таких міст, як Київ, Харків, Полтава та Львів. Анкета містила як закриті, так і відкриті запитання, що дало змогу поєднати кількісну статистику та контент-аналіз вербальних відповідей. Збір даних здійснювався за допомогою освітніх онлайн-спільнот та месенджерів, участь респондентів була добровільною та повністю анонімною, що забезпечило дотримання етичних норм дослідження.

Для емпіричного вивчення сприйняття гендерних стереотипів було розроблено анкету, структуровану відповідно до трьох рівнів критичного осмислення стереотипів молоддю. Твердження анкети для всіх трьох блоків було побудовано на основі шкали Лайкерта, що дозволило кількісно виміряти ступінь згоди або незгоди респондентів із запропонованими судженнями. Використання шкали Лайкерта надало можливість перетворити якісні аспекти сприйняття (установки, думки, готовність до дії) на кількісні дані для подальшого статистичного аналізу. Кожне твердження анкети супроводжувалося п'ятибальною шкалою, за якою респондент мав обрати один із варіантів, що найбільш точно відображає його позицію: 1 – повністю не згоден/не згодна, 2 – скоріше не згоден/не згодна, 3 – важко сказати / нейтрально, 4 – скоріше згоден/згодна, 5 – повністю згоден/згодна.

Перший блок тверджень анкети мав на меті з'ясувати, чи респондент здатен ідентифікувати стереотипні вияви у власному оточенні та розпізнає ті ситуації, які не відповідають принципу рівності. Цей рівень є вимірником здатності фіксувати наявність стереотипів у повсякденному житті. *Це рівень усвідомлення.*

Твердження *другого блоку* анкети мали на меті виміряти внутрішню реакцію на стереотипи. Твердження було спрямовано на оцінювання того, якою мірою молодь переживає тиск стереотипів і чи відчуває сумніви стосовно свого «нетрадиційного» вибору. Мета цього блоку – оцінити, якою мірою респонденти осмислюють ці стереотипи як зовнішній чинник тиску на їхні власні інтереси та вибір. *Це особистісний рівень (або рівень рефлексії).*

Третій блок тверджень покликаний виміряти готовність респондента діяти, тобто оскаржувати, вступати в конфлікт зі стереотипом і свідомо відстоювати свої нестереотипні позиції. Твердження спрямовано на вимірювання готовності до деконструкції стереотипів на практиці, що є показником активної позиції. *Це поведінковий рівень*, найвищий рівень критичного осмислення, що виходить за межі внутрішнього усвідомлення та рефлексії.

До кожного блоку анкети було включено кілька відкритих запитань, що дало змогу респондентам поділитися конкретним досвідом.

Аналіз результатів опитування учнів та студентів дає змогу стверджувати про багатоплановий характер сприйняття гендерних стереотипів, що чітко корелює із суперечливими тенденціями, виявленими у теоретичному розділі дослідження. Вибірка продемонструвала високу готовність до рівності, проте підтвердила глибоке укорінення стереотипів через освітнє середовище.

Результати, отримані за першим блоком анкети, засвідчили високу здатність молоді фіксувати прямі, спостережувані вияви гендерних стереотипів. Зокрема, високий рівень згоди (4–5 балів) із твердженнями про те, що вчителі/викладачі частіше заохочують хлопців до точних наук, а дівчат – до гуманітарних предметів, виявлено у 69 % респондентів. Цей результат підтверджує гіпотезу про те, що консервативні гендерні уявлення педагогів (як джерела стереотипізації, що засвідчують праці О. Марущенка) є найбільш помітним та прямолінійним механізмом трансляції традиційних ролей в освітньому процесі.

Високий рівень згоди (4–5 балів) щодо наявності негласного розподілу обов'язків на

«чоловічі» та «жіночі» виявлено у 54 % опитаних. Це вказує на те, що учні та студенти фіксують відтворення традиційних ролей не лише у вербальних настановах, а й у практиці функціонування освітнього закладу. Також високий рівень згоди (4–5 балів) з твердженням «Учителі/викладачі частіше використовують за приклад успіх, лідерство чи наукові досягнення чоловіків» виявили 47% опитаних, а з твердженням «Я бачу, що адміністрація школи/університету частіше звертається до дівчат, коли потрібно виконати завдання, що вимагають акуратного оформлення чи естетичного смаку» високий рівень згоди у 53%. Погоджуються з твердженням «Мої однолітки часто жартують про те, що певні заняття чи професії не підходять для хлопців/дівчат» 36% опитаних, а ось більшість (65%) виявили низький рівень згоди (1–2 бали) з цим твердженням. Це може засвідчувати високу установчу готовність молоді до рівності та ефект соціальної бажаності. Проте третина опитаної молоді все ж фіксує існування такого горизонтального тиску і стереотипного гумору у своєму колі. Це показує, що, попри загальну декларативну підтримку рівності, неформальні стереотипні норми все ще залишаються частиною молодіжної комунікації. У відкритих відповідях учні та студенти згадували висловлювання вчителів про *«жіночу логіку»* або *«справжній чоловік повинен...»*, а також таке: *«На занятті з програмування викладач оголосив про початок роботи над командним проектом і, коли один зі студентів-хлопців висловив труднощі з написанням чіткої технічної документації та оформленням презентації, викладач сказав, що це не проблема і попросив дівчат взяти на себе цю частину, аргументуючи тим, що дівчата краще справляються з організацією, оформленням та документами, а у хлопців голова має бути зайнята кодом»*.

Так викладач ненавмисно закріпив два гендерні стереотипи: стереотип щодо чоловіків, припустивши, що їхня єдина цінна функція в технічному проекті – це суто кодування, звільняючи від комунікаційних та адміністративних обов'язків; і стереотип щодо жінок, приписавши їм ролі «допоміжного персоналу» (оформлювачі, секретарі), навіть у сфері, в якій потрібні технічні навички. Це обмежує їхнє сприйняття як повноцінних фахівців у розробленні та ухваленні ключових технічних рішень.

Отже, результати першого блоку анкети, що вимірює здатність учнів та студентів фіксувати стереотипні вияви у різних сегментах освітнього середовища, засвідчили високий

ступінь усвідомлення прямого та інституціоналізованого сегрегування. Освітнє середовище залишається насиченим гендерними стереотипами, які молодь успішно фіксує. Найбільш усвідомленими є вияви, пов'язані з поведінкою авторитетів (вчителів) та інституціональною практикою, тоді як стереотипізація у навчальному контенті є менш очевидною.

Результати, отримані за другим блоком анкети, підтвердили усвідомлення значною частиною молоді психологічного тиску. Це засвідчує помірною згода (3–4 бали) із твердженнями про відчуття меншої впевненості на предметах, що стереотипно властиві іншій статі, 67 % опитуваних. З огляду на це стверджується теоретичне положення про те, що гендерні ярлики впливають на внутрішню мотивацію та самооцінку.

Твердження про те, що досягнення успіху у «нетиповій» сфері вимагає більших доказів, ніж від інших, отримало високу згоду (4–5 балів) серед 76% молоді. Це відображає відчуття, що гендерний ярлик знижує презумпцію компетентності, і молодь усвідомлює необхідність докладати додаткових зусиль для легітимації власного вибору.

Низька та помірною згода (2–3 бали) із твердженням про те, що молодь прямо обрала свою спеціальність під впливом очікувань суспільства, було зафіксовано у 18%. Проте повністю погодилися з твердженням про те, що вони розмірковували, але зрештою відмовилися від нетрадиційної для своєї статі професії чи предмету, 36% опитаних. Це засвідчує внутрішній діалог та постійну рефлексію на тему гендерної відповідності. Така диспропорція є ключовим показником того, що вплив стереотипів залишається латентним і несвідомим, але є вирішальним для освітніх траєкторій.

Високу згоду (4–5 балів) з твердженням про те, що більшість людей очікує певних здібностей/інтересів, зважаючи лише на стать, було зафіксовано у 48% опитаних. Респонденти усвідомлюють, що оточення намагається «вписати» їх у гендерні рамки. Низьку та помірною згоду (2–3 бали) було зафіксовано щодо твердження «я обрав/ла спеціальність під впливом очікувань батьків/суспільства» у 14 % респондентів. Молодь прагне стверджувати автономність власного рішення.

На відкриті запитання другого блоку анкети, в якому необхідно було описати ситуації відчуття внутрішнього тиску (сумнівів чи занепокоєння), зважаючи те, що цей вибір (хобі, спеціальність, стиль одягу) не відповідав тра-

диційним очікуванням щодо статі, було отримано такі відповіді: *«Я вступила на кібербезпеку, і батько був дуже скептичний. Він постійно говорив, що там одні хлопці, ти не витримаєш конкуренції, це занадто технічно для тебе, що змусило мене відчувати синдром самозванця, я думала, що помилилася з вибором, хоча мені це подобалося»; «Я віддаю перевагу мінімалістичному, спортивному стилю і не користуюся яскравим макіяжем. Моя тітка постійно натякає, що дівчина має виглядати ніжно і доглянуто, а я виглядаю «як хлопець»; «Я займалася ремонтом автомобілів у гаражі з дідом. Його друзі постійно казали, що це не жіноча робота і краще мені піти на курси кулінарії»; «Я обрав спеціальність перекладача і однокласники кепкували, що це жіноча професія. Мені було соромно зізнаватися у своєму виборі»; «Я люблю готувати складні страви та дбати про зовнішність (догляд за шкірою, волоссям). Батько вважає, що це марна трата часу і що чоловік має бути менш зосереджений на побуті».*

На відкрите запитання: *«Що або хто допоміг Вам змінити або переосмислити гендерні очікування, які намагалися Вам нав'язати?»* було отримано такі відповіді: *«Моя старша сестра завжди говорила, що я маю право бути собою. Вона була першою, хто назвав тиск, який я відчуваю, стереотипом, а не моїм недоліком»; «Я побачив в Instagram успішну людину моєї статі, яка досягла успіху саме у моїй «нетиповій» сфері. Це був конкретний доказ того, що стереотипи неправдиві»; «Один викладач в університеті підтримав мій проєкт, який виходив за рамки очікуваного для моєї статі. Він сказав, що новаторство завжди поза стереотипами, і це дало мені великий поштовх»; «Коли я виграла конкурс з робототехніки, я зрозуміла, що мої досягнення важливіші, ніж чийсь застарілий уявлення про те, що «повинна» робити жінка».*

Отже, результати другого блоку виявляють двоїсту реальність. З одного боку, молодь демонструє високу критичність щодо зовнішніх очікувань і внутрішніх психологічних бар'єрів. З другого – існує значний розрив між декларованою автономністю вибору (заперечення прямого впливу) та фактичною поведінкою уникнення (відмова від цікавих, але нетипових сфер). Якісний аналіз відповідей на відкрите запитання розкриває, що розрив між установками і поведінкою відбувається не з огляду на відсутність критичності, а зважаючи на соціальну ціну, яку молодь змушена платити за відстоювання своїх нестереотипних позицій в освітньому та соціальному середовищі.

Третій блок анкети дає змогу вимірювати рівень громадянської позиції молоді та її готовність долати стереотипи за допомогою активної поведінки, самоствердження у «нетипових» ролях та взаємодії з оточенням. Результати, отримані за третім блоком анкети, засвідчили високий рівень згоди (4–5 балів) із твердженнями, що стосуються готовності до активної протидії нерівності та наміру обрати «нетипову» для своєї статі професію, незважаючи на можливий осуд, серед 78% опитаних. Ці дані вказують на загальне підґрунтя для трансформації, про яке згадувалося в теоретичному огляді. Молодь має сформовані цінності гендерної рівності. Проте готовність до відкритої незгоди з викладачем висловили 23% опитаних. Це показник того, що ієрархія та страх конфронтації з авторитетом все ще залишаються стримувальним фактором для активної протидії. Натомість, зафіксовано високу згоду з твердженнями про коригування стереотипного зауваження викладача за допомогою уточнювального запитання (що є менш конфліктною формою протидії) у 39% опитаних та про готовність підтримати однолітка, який знає критики, зважаючи на «нетиповий» вибір (43%). Ці результати демонструють, що молодь частіше обирає непрямі або підтримувальні форми активності, ніж відкриту конфронтацію. Найвищий рівень згоди (4–5 балів) із твердженням про те, що покоління має активно виступати проти нерівності в освіті, виявлено у 98% опитаних. Це відображає загальні цінності сучасної молоді щодо соціальної справедливості та рівності, що є потужною ідеологічною основою для змін.

На відкрите запитання третього блоку анкети щодо прикладів відкритого оскарження стереотипів було отримано такі відповіді: *«На семінарі викладач сказав, що жінкам не варто обирати цю спеціальність, бо потім важко поєднувати її з материнством і це занадто складно. Я підняла руку і, з повагою, але твердо, оскаржила це твердження. Я навела статистичні дані про успішних жінок-керівників у цій сфері та сказала, що жінка має право сама вирішувати, що вона може поєднувати, а що ні»; «Я іноді готую вечерю, а батько жартує, що я готуюся стати домогосподаркою. Але я сказав, що кожна людина має вміти себе обслуговувати».*

На відкрите запитання: *«В який спосіб, на Вашу думку, молодь може найефективніше сприяти руйнуванню гендерних стереотипів у своєму освітньому закладі чи соціальній групі?»*, що стосується найвищого (поведінково-

го) рівня критичного осмислення стереотипів, було отримано такі відповіді: *«Найбільш ефективний спосіб – це бути успішним у своїй «нетиповій» для статі сфері»; «Просто не приховувати своїх інтересів і хобі, навіть якщо вони не відповідають очікуванням»; «Своєю поведінкою показувати, що домашні обов'язки, емоції чи лідерство не мають статі»; «Не мовчати, коли хтось із друзів або вчителів/викладачів використовує стереотипні жарти, але робити це спокійно і з повагою»; «Створювати відео, подкасти або блоги у соціальних мережах, де доступно і з гумором пояснюються гендерні стереотипи та їхня шкода»; «Проводити невеликі, неформальні обговорення в студентських групах або шкільних класах, де можна обговорити фільми чи новини з точки зору гендерної рівності»; «Підтримувати однолітків, які зробили «нетиповий» вибір, щоб вони не відчували психологічного тиску»; «Вимагати від адміністрації та викладачів проведення обов'язкових тренінгів із гендерної чутливості, щоб вони припинили поширювати стереотипи».*

Отже, відповіді, отримані за третім блоком анкети, демонструють, що молодь володіє потенціалом для протидії стереотипам. Вона готова використовувати особистий вибір та горизонтальну комунікацію як інструменти змін. Водночас вертикальна конфронтація з освітніми авторитетами залишається найбільш стримувальним фактором. Студенти та учні усвідомлюють, що проблема пов'язана з інституційною практикою. Це засвідчує, що молодь вбачає необхідність не лише у зміні індивідуальних установок, а й у структурній реформі освітнього середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сприйняття гендерних стереотипів учнями та студентами засвідчив двоїстий характер взаємодії молоді з установленими соціальними нормами. Дослідження підтвердило, що, незважаючи на законодавче забезпечення гендерної рівності в Україні, освітнє середовище залишається ключовим ретранслятором консервативних гендерних уявлень. Молодь демонструє високу здатність фіксувати та ідентифікувати стереотипні вияви. Встановлено значний розрив між декларованою автономністю вибору та фактичною поведінкою уникнення. Хоча більшість респондентів критично ставиться до зовнішніх очікувань і прагне автономності, значна їх частина відмовляється від цікавих, але нетипових для своєї статі сфер, відчуваючи внутрішній психологічний тиск («синдром самозванця», потреба

доводити компетентність). Якісний аналіз підтверджує, що причиною цього розриву є висока соціальна ціна, яку молодь змушена платити за відстоювання своїх нестереотипних позицій.

Молодь має потужний потенціал та готовність до активної протидії нерівності (98% згоди). Проте, у практичній площині, респонденти частіше обирають менш конфліктні форми – особистий приклад, підтримку однолітків та горизонтальну комунікацію. Вертикальна конфронтація з освітніми авторитетами залишається найбільш стримувальним фактором (готовність відкрито оскаржити стереотип висловили лише 23% опитаних). Це засвідчує, що ієрархічна структура освітнього закладу є значною перешкодою для реалізації декларованих цінностей рівності.

На основі отриманих результатів та виявленого розриву між установками молоді та інституційною практикою, необхідно вжити заходів, спрямованих на системну реформу освітнього середовища. Для педагогічного та адміністративного колективів пропонуємо такі рекомендації:

1. Впровадження регулярних тренінгів для всіх педагогічних працівників та адміністрації, сфокусованих на розпізнаванні та усуненні власних прихованих гендерних упереджень.

2. Створення рольових моделей та наставництво, яке полягає у запрошенні жінок-професіоналів, наприклад, зі STEM-сфер та чоловіків-професіоналів із гуманітарних сфер для проведення відкритих лекцій і наставницьких програм. Це допоможе візуально зруйнувати стереотипи та подолати брак рольових моделей, що стримує вибір молоді.

3. Створення гендерно чутливого навчального середовища, в якому вітається відкрите, але шанобливе оскарження стереотипів. Заохочувати, а не карати, учнів/студентів, які висловлюють критичні зауваження до слів викладачів.

Для молоді, як учасників змін, пропонуємо такі рекомендації:

1. Створення студентських ініціатив та медіаконтенту (блоги, подкасти) для поширення знань про гендерну рівність, використовуючи доступну мову та гумор, що ефективно працює у молодіжному середовищі.

2. Надання активної підтримки одноліткам, які зробили нетиповий вибір, щоб знизити соціальну ціну протидії стереотипам.

Здобуті результати забезпечують відповідні перспективні напрями для поглиблення розуміння гендерних стереотипів в україн-

ській освіті, які може бути спрямовано на: розроблення й апробацію детальних методичних рекомендацій для педагогів та учнів/студентів, які містять конкретні алгоритми дій для усунення стереотипів у щоденній комунікації (наприклад, шаблони коректних відповідей на стереотипні жарти) і модулі про «навички безпечного оскарження» стереотипів; проведення якісних глибинних інтерв'ю зі студентами та викладачами, які активно протидіють стереотипам, для операціоналізації та кількісного вимірювання поняття «соціальна ціна» (страх

конфронтації, втрата оцінки, булінг); детальне вивчення непрямих, менш конфліктних форм протидії (коригування шляхом запитань, гумору, ігнорування), щоб з'ясувати, якою мірою ці форми є ефективними для руйнування стереотипів порівняно з відкритою конфронтацією; проведення лонгitudних досліджень для оцінювання реального впливу гендерно чутливих тренінгів на поведінку та приховані упередження педагогів (наприклад, порівняння результатів до тренінгу і після нього).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Л. С. Про дотримання гендерних норм у підручниках з природознавства для 6 класу. *Наукові записки Інституту педагогіки НАПН України*, 2010. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/107004/1/2_21.pdf
2. Гайденок В. Предборська А. Гендерна педагогіка. Київ: Університетська книга, 2024. 313 с.
3. Гендер для медіа: підручник із гендерної теорії для журналістики та соціогуманітарних спеціальностей / ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманова. Київ: Видавництво «Журналіст», 2017. 220 с.
4. Гендерні стандарти сучасної освіти. Збірка рекомендацій. Частина I. / ред. Кікінежді О. М., Власов В. С., Магдюк Л. Б., Ладиченко Т. В. 2010. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p1.pdf
5. Голованова Т. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти як відгук на європейську інтеграцію України. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи. Збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20 квітня 2023 року, м. Запоріжжя)* / за заг. ред. Л. О. Сущенко. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. 215 с. С. 49–52.
6. Голованова Т. П. Гендерний аудит як інструмент забезпечення гендерної рівності в освіті. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 жовтня 2022 року, м. Запоріжжя)*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. С. 7–9.
7. Жінки та чоловіки. Демографічна та соціальна статистика. Освіта. Державна служба статистики України. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
8. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Ісакова Н. Б. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Science and Science of Science*, 2(100), 2018. С. 68–90. DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2018.02.068>
10. Кіщенко Н. Д., Моргун І. О. Теоретико-історичні засади обґрунтування поняття «гендер» в лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 24–26
11. Марущенко О. Гендерні стереотипи вчителів сучасної української школи: соціологічний аналіз. *Гендерна парадигма освітнього простору*. 2015. № 2. С. 88–95.
12. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.; ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.
13. Пасічник І. Гендер і освіта: сучасні тенденції. *Рідна школа*, 2012. № 12. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9478/1/Pasichnyk_Gender_Ridna_Shkola_2012_12.pdf
14. Слободян О. Вища освіта та гендерні стереотипи: чому дівчата не обирають технічні спеціальності? Київ: CEDOS, 2021. URL: <https://cedos.org.ua/vyshha-osvita-ta-genderni-stereotypy-chomu-divchata-ne-obyayut-tehnichni-speczialnosti/>
15. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/news/2023/03/16/Strateh.vprovadz.hendern.rivn.u.sferi.osvity.do.2030.roku.16.03.2023.pdf>
16. Стрельник О. Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. 2019. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-roloвого-pidhodu-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html>
17. UNFPA Україна. Як обрати професію без упереджень: що думає молодь Приазов'я [Електрон. ресурс]: Результати дослідження «Рада жінок Донеччини» з ГО «Маріупольська Спілка Молоді». 2020. 63 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub_pdf/gender_u_vybori_profesiyi_16.11.pdf
18. Харченко С. Я. Гендерна освіта і виховання студентської молоді в процесі соціалізації: теорія та практика: монографія / С. Я. Харченко, С. М., Н. С. Шабаєва; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 258 с.

19. Якімова А., Рарата О. Гендерні стереотипи та мова: юридичний та лінгвістичний аспекти. Київ: Вища школа адвокатури НААУ, 2025. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/genderni-stereotipi-ta-mova-iuridicnii-ta-lingvisticnii-aspekti>
20. Bem S. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 1981, Vol. 88, № 4, pp. 354–364. URL: <https://openalex.org/works/W2496080171>
21. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990. URL: <https://openalex.org/works/W4404190807>
22. Connell R. W., Messerschmidt, J. Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 2005, Vol. 19, № 6, pp. 829–859. DOI: 10.1177/0891243204265349
23. Garcia A. Gender bias in the classroom: Strategies for instructors that tackle sexism and gender bias. *Teaching Innovation Projects*. 2018. Vol. 8, № 1, pp. 1–12. DOI: 10.5206/tips.v8i1.6215
24. Halberstam J. Masculine femininities, feminine masculinities: Power, identities and gender. 2018. URL: <https://www.academia.edu/54002255>
25. Hinka A. Gendered expectations in education: Exploring structural inequality in the classroom. *Humboldt Journal of Social Relations*. 2019. № 41, pp. 64–78. URL: <https://digitalcommons.humboldt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=hjsr>
26. Melnychenko O. Modern high school handbook: analysis of sexism and gender stereotype. *Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, (41(1), 2024. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2024.414>
27. Sadker D., Zittleman K. Gender bias in education: A persistent challenge. *The Clearing House*. 2005. Vol. 78, № 5, pp. 231–238. DOI: <https://doi.org/10.3200/TCHS.78.5.231-238>
28. Schwalbe M., Wolkowicz M. The masculine self as problem and resource in interview studies with men. *Symbolic Interaction*, 2001, Vol. 24, № 4, pp. 497–521. DOI: <https://doi.org/10.1525/si.2001.24.4.497>
29. Su Q., Wang Q., Zhang L., & Zhang S. A Review of Gender Stereotypes in Education. Proceedings of the International Conference on Public Relations and Social Sciences (ICPRSS 2021). Atlantis Press, 2021.
30. Spieler B., Oates-Indruchova L., & Slany W. Female Students in Computer Science Education: Understanding Stereotypes, Negative Impacts, and Positive Motivation. 2019. Available at: <https://arxiv.org/abs/1903.01190>
31. Sholokova O., Pavlenko V., Honcharenko L., & Duka T. Effectiveness of Gender Education in Ukraine as the Implementation of the Principle of Gender Parity. Scientific Bulletin of Kyiv Borys Grinchenko University. Series: Pedagogy, 2020. Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39326>

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

В роботі не використано ресурс штучного інтелекту

Отримано: 16.09.2025

Переглянуто: 18.10.2025

Прийнято: 26.10.2025

Опубліковано: 30.11.2025

Yaroslava Shvedova

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Innovative Pedagogy of Educational Transformations and Leadership, Educational and Scientific Institute “Academy of Teacher Education”¹
shvedova@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9592-3032>

Ksenia Smal

Master’s Degree Seeker of the second level of higher education
Educational and Scientific Institute of Philosophy, Cultural Studies, and Political Science¹
kseniasmal24@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-6000-1898>

¹V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square 4, Kharkiv, Ukraine, 61022

GENDER STEREOTYPES IN UKRAINIAN EDUCATION: THE EXPERIENCE OF ENCOUNTERING PREJUDICES AND THEIR CRITICAL REFLECTION THROUGH THE EYES OF YOUTH

Gender stereotypes remain an extremely relevant topic in education both in Ukraine and worldwide, contradicting the modern civilizational doctrine, which defines gender as a socially constructed, not a naturally fixed, attribute. At the formal legal level, Ukraine guarantees gender equality, directly prohibiting discrimination based on sex and guaranteeing equal access to education and the choice of specialty. However, despite the legal entrenchment of gender equality in Ukraine, gender inequality continues to exist.

This manifests in significant segregation in the choice of specialties (particularly the low representation of girls in mathematical and technological fields), which clearly highlights the persistence of disparities. In fact, the latent transmission of traditional roles through the educational environment continues, limiting the realization of youth potential.

The objective of the article is to determine how pupils and students perceive gender stereotypes in the educational environment, what forms of their manifestation they observe, and to what extent they are ready for critical reflection and active defense of non-stereotypical positions.

The results of the study revealed a dual nature in the perception of stereotypes. Youth demonstrate high awareness (69%) of direct institutional pressure from teachers who encourage “gender-typical” subjects. A significant gap was recorded between the declared autonomy of choice and actual avoidance behavior (36% abandoned non-typical fields). This is explained by the high social cost that youth are forced to pay for defending their positions. Despite the powerful ideological potential (98% readiness for active opposition), only 23% are prepared for vertical confrontation with educational authorities, preferring personal example and horizontal communication. Thus, the conducted research allows for the conclusion that the educational environment remains a key retransmitter of conservative views. The hierarchical structure of the institution is the main deterrent to realizing the values of equality, despite the high critical awareness of the youth. A systemic reform is necessary, including the mandatory improvement of teachers’ gender competence and the creation of role models.

The research results are a diagnostic basis for developing a systemic reform of the educational environment, aimed at: enhancing the gender competence of educators through mandatory training; creating a gender-sensitive environment where respectful challenge of stereotypes is welcomed; creating role models to overcome the “lack of inspiration” in non-typical fields. Further scientific research will focus on: the operationalization and quantitative measurement of the “social cost” of opposing stereotypes; the development and approbation of detailed methodological recommendations for educators, containing concrete algorithms for eliminating stereotypes.

Keywords: Gender stereotypes; educational environment; critical reflection; gender segregation; youth; pupils; students.

REFERENCES

1. Vashchenko, L. S. (2010). On compliance with gender norms in natural science textbooks for the 6th grade. *Scientific Notes of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/107004/1/2_21.pdf [in Ukrainian].
2. Haidenko, V., & Predborska, A. (2024). *Gender pedagogy*. Kyiv: Universytetska knyha. [in Ukrainian].
3. Maierchyk, M., Plakhotnik, O., & Yarmanova, H. (Eds.). (2017). *Gender for media: A textbook on gender theory for journalism and socio-humanitarian specialties*. Kyiv: Zhurnalist Publishing House. [in Ukrainian].
4. Kikinezhi, O. M., Vlasov, V. S., Mahdiuk, L. B., & Ladychenko, T. V. (Eds.). (2010). *Gender standards of modern education. Collection of recommendations. Part I*. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p1.pdf [in Ukrainian].
5. Holovanova, T. (2023). Strategy for implementing gender equality in education as a response to the European integration of Ukraine. In L. O. Sushchenko (Ed.), *Actual problems of pedagogical education: innovations, experience and prospects* (pp. 49-52). Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. [in Ukrainian].
6. Holovanova, T. P. (2022). Gender audit as a tool for ensuring gender equality in education. *Materials of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference “Pedagogy of Higher Education: Experience and Development Trends”* (pp. 7-9). Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. [in Ukrainian].
7. State Statistics Service of Ukraine. (2022). *Women and men. Demographic and social statistics. Education*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. *Law of Ukraine “On Education”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
9. Isakova, N. B. (2018). Gender parity in science: Trends in the world and in Ukraine. *Science and Science of Science*, 2(100), 68-90. DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2018.02.068> [in Ukrainian].
10. Kishchenko, N. D., & Morhun, I. O. (2022). Theoretical and historical foundations for substantiating the concept of “gender” in linguistics. *Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”: Philology Series*, 13(81), 24-26. [in Ukrainian].
11. Marushchenko, O. (2015). Gender stereotypes of teachers in modern Ukrainian schools: A sociological analysis. *Gender Paradigm of the Educational Space*, 2, 88-95. [in Ukrainian].
12. Nalyvaiko, L. R., & Hrytsai, I. O. (Eds.). (2018). *Fundamentals of gender theory: Legal, political, philosophical, pedagogical, linguistic, and cultural principles: Monograph*. Kyiv: High-Tech Press. [in Ukrainian].
13. Pasichnyk, I. (2012). Gender and education: Contemporary trends. *Ridna Shkola*, 12. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9478/1/Pasichnyk_Gender_Ridna_Shkola_2012_1.pdf [in Ukrainian].

14. Slobodyan, O. (2021). *Higher education and gender stereotypes: Why girls do not choose technical specialties?* Kyiv: CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/vyshha-osvita-ta-genderni-stereotypy-chomu-divchata-ne-obyrayut-tehnichni-speczialnosti/> [in Ukrainian].
15. *Strategy for the implementation of gender equality in education until 2030*. URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/news_/2023/03/16/Strateh.vprovadzh.hendern.rivn.u.sferi.osvity.do.2030.roku.16.03.2023.pdf [in Ukrainian].
16. Strelnyk, O. (2019). Education as a factory of meanings: From sex-role approach to gender-sensitive changes. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhodu-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html> [in Ukrainian].
17. UNFPA Ukraine. (2020). *How to choose a profession without prejudice: What the youth of Pryazovia think: Research results of the "Council of Women of Donetsk Region" with the NGO "Mariupol Youth Union" (63 p.)*. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/gender_u_vybori_profesiyi_16.11.pdf [in Ukrainian].
18. Kharchenko, S. Ya., Hryshak, S. M., & Shabaieva, N. S. (2013). *Gender education and upbringing of student youth in the process of socialization: Theory and practice: Monograph*. Luhansk: Taras Shevchenko National University Publishing House. [in Ukrainian].
19. Yakimova, A., & Rarata, O. (2025). *Gender stereotypes and language: Legal and linguistic aspects*. Kyiv: Higher School of Advocacy of the National Bar Association of Ukraine. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/genderni-stereotipi-ta-mova-iuridicnij-ta-lingvisticnij-aspekti> [in Ukrainian].
20. Bem, S. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364. URL: <https://openalex.org/works/W2496080171>
21. Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge. URL: <https://openalex.org/works/W4404190807>
22. Connell, R. W., & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859. DOI: <https://doi.org/10.1177/0891243204265349>
23. Garcia, A. (2018). Gender bias in the classroom: Strategies for instructors that tackle sexism and gender bias. *Teaching Innovation Projects*, 8(1), 1-12. DOI: <https://doi.org/10.5206/tips.v8i1.6215>
24. Halberstam, J. (2018). *Masculine femininities, feminine masculinities: Power, identities and gender*. URL: <https://www.academia.edu/54002255>
25. Hinka, A. (2019). Gendered expectations in education: Exploring structural inequality in the classroom. *Humboldt Journal of Social Relations*, 41, 64-78. URL: <https://digitalcommons.humboldt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=hjsr>
26. Melnychenko, O. (2024). Modern high school handbook: Analysis of sexism and gender stereotype. *Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, 41(1), 27-32. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2024.414>
27. Sadker, D., & Zittleman, K. (2005). Gender bias in education: A persistent challenge. *The Clearing House*, 78(5), 231-238. DOI: <https://doi.org/10.3200/TCHS.78.5.231-238>
28. Schwalbe, M., & Wolkomir, M. (2001). The masculine self as problem and resource in interview studies with men. *Symbolic Interaction*, 24(4), 497-521. DOI: <https://doi.org/10.1525/si.2001.24.4.497>
29. Su, Q., Wang, Q., Zhang, L., & Zhang, S. (2021). A review of gender stereotypes in education. *Proceedings of the International Conference on Public Relations and Social Sciences (ICPRSS 2021)*. Atlantis Press.
30. Spieler, B., Oates-Indruchova, L., & Slany, W. (2019). *Female students in computer science education: Understanding stereotypes, negative impacts, and positive motivation*. URL: <https://arxiv.org/abs/1903.01190>
31. Sholokova, O., Pavlenko, V., Honcharenko, L., & Duka, T. (2020). Effectiveness of gender education in Ukraine as the implementation of the principle of gender parity. *Scientific Bulletin of Kyiv Borys Grinchenko University. Series: Pedagogy*. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39326>

The authors declare no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Authors Contribution: *all authors have contributed equally to this work.*

The work does not use artificial intelligence resources

Submission received: 16.09.2025

Revised: 18.10.2025

Accepted: 26.10.2025

Published: 30.11.2025